

KÖNYVSZEMLE / BOOK REVIEWS

Inzelt Annamária: Az innovációs rendszer néhány metszete. Cikkgyűjtemény (JatePress, Szeged, 2015. 363 o.)

DÓRY TIBOR

DÓRY Tibor: egyetemi docens, Széchenyi István Egyetem, Vezetéstudományi és Szervezeti Kommunikáció Tanszék; 9026 Győr, Egyetem tér 1.; doryti@sze.hu

Tibor DÓRY: associate professor, Department of Leadership and Organizational Communication, Széchenyi István University; Egyetem tér 1., H-9026 Győr, Hungary; doryti@sze.hu

Egyre több hazai kutató foglalkozik az innováció különböző megjelenési formáinak és az innovációs rendszerek fejlődésének vizsgálatával, de csak kevesen ismerik annak hazai sajátosságait annyira szertágazóan és mélységeiben, mint a nemzetközi tekintélyű szerző, Inzelt Annamária. A kötetben szereplő, empirikus kutatásokra épülő cikkek mintegy három évtizedet ölelnek át, így azok újraközlése a hazai innovációvizsgálatok legátfogóbb metszetét jelenítik meg. Fontos ezt hangsúlyozni, mivel az innovációs teljesítmények alapvetően útfüggők, tehát nem árt tisztában lenni a kiindulási helyzettel, avagy a „*múltnak a mélyleges kútjával*”, ahogyan a szerző az első fejezetet indítja. Természetesen lehet radikális stratégiákat megfogalmazni, ugrásszerű változásokat, rendkívül gyors fejlődést, előrelépést vizionálni, miszerint 5–10–20 éven belül Magyarország lesz vagy lehet (?) Európa innovációs „hotbed”-je vagy „start-up fővárosa”, de az ilyen stratégiáknak és jövőképeknek szilárd alapokon kell állni. Erre – a sokak által elfeledett alapigazságra – a szerző már a cikkgyűjteményhez írott bevezetőjében felhívja a figyelmet, miszerint „...a megtett út befolyásolja a jelenben választható utakat és az azokon való haladás képességét, sebességét”. Az útfüggőség, a történelmi perspektíva tanulságainak számbavétele mellett a mérhetőség, az empirikus vizsgálatok fontosságát is kiemeli, ami a tényekre alapozott (evidence-based) gazdaság-, illetve innovációpolitika lényeges sajátossága. Nem mellékes megemlíteni a gyakori kutatási módszerként alkalmazott *esettanulmányokat* sem, amelyeket a gazdasági reformot követően előszeretettel alkalmaztak a mikrogazdaság története iránt érdeklődő közgazdászok, kutatók. Ugyanis a

múltbéli tapasztalatok, tanulságok feltárásával lehetett jobban megérteni a háttérben zajló folyamatokat és megoldási javaslatokat megfogalmazni a piaccgazdaságra történő átmenet során.

A kötetbe rendezett cikkek jellemzően a közgazdaság-tudományi kutatások két meghatározó hazai folyóiratában, a *Közgazdasági Szemlében*, illetve a *Külgazdaságban* jelentek meg eredetileg, és a gyűjteményes kötetben öt fejezetben kerülnek bemutatásra. Nem pusztán újraközlésről van szó, hiszen már a válogatás is komoly üzenetet hordoz. Az alapos bevezetést pedig a kötet esszenciájának, a főbb üzenetek és tanulságok, valamint a visszatekintő tapasztalatok szintézisének lehet tekinteni. Napjaink fiatal, immár az Y-generációhoz tartozó kutatói számára furcsán hangozhatnak a szerző gondolatai az innovációkutatás infrastruktúrájának megteremtéséről, azt fejtegetve, hogy mennyire nehéz volt hozzájutni az innovációkutatás módszereihez, vagy azt, hogy a neo-schumpeteri szakirodalom szinte elérhetetlen volt az 1980-as évek Magyarországon. Ez utóbbit magam is meg tudom erősíteni, mert nem felejtettem el, hogy milyen lelkesítő és felszabadító érzés volt Bécsben a Technische Universität és a Wirtschaftsuniversität könyvtárában olvasni és feldolgozni a nemzetközi innovációs szakirodalmat a diplomamunkámhoz, majd a doktori értekezésemhez. Szerencsére 2015-re jelentősen megváltozott a helyzet, mármint a szakirodalom elérhetősége tekintetében. Azonban sajnálatos módon nem sokasodtak meg az innováció vizsgálatával foglalkozó hazai kutatók, ráadásul jelentősebb szellemi műhely sincs az innováció kutatásának sem a magyar akadémiai intézetekben, sem a hazai egyetemeken. Ezt egyrészt a téma komplexitásának lehet betudni, másrészt talán annak, hogy az innováció vizsgálatának nem sikerült (még?) bekerülnie a közgazdasági kutatások főáramába, holott az amerikai Solow 1950-es évekbeli vizsgálatait, majd követőinek kutatásai nyomán egyértelmű igazolást nyert az innováció megkerülhetetlen szerepe a gazdasági növekedésben.

A fejlett országok mellett a fejlődő országok is egyre jobban hangsúlyozzák kormányzati programjaikban és stratégiáikban az innováció peremfeltételeinek fejlesztését. Vannak azonban olyan országok (például az ázsiai „kis tigrisek” vagy az észak-európai országok), amelyek sikeresebbek az innováció- vagy tudásalapú gazdaság építésében, míg más országokban, közöttük hazánkban is lassabb az előrelépés ezen a területen, annak ellenére, hogy folyamatosan a szakmai közbeszéd tárgya az innováció. Mindemellett az elmúlt években számos pozitív változásnak lehettünk tanúi. 2009-től folyamatosan nő a kutatás-fejlesztési ráfordítások/GDP aránya. Az addig jellemző 1% alatti értékről 2014-re 1,38%-ra nőtt ez a mutató, ami többek között annak is tulajdonítható, hogy az ország az európai uniós források jelentős hányadát fordítja kutatás-fejlesztésre és innovációra. A célok felé haladás mérése, a különböző indikátorok és rangsorok, valamint eredménytáblák (scoreboard) közzététele és kommunikációja komoly figyelemfelhívó szerepet is betölt. Előszeretettel használják és hivatkozzák ezeket a rangsorokat a kutatókon kívül a politikusok is, mégis igazán jelentős hazai tudományos kutatási háttere és fóruma, folyóirata az innovációval foglal-

kozó kutatásoknak. Ebből a szempontból hiánypótlónak tekinthetők Inzelt Annamária gyűjteményes kötetének cikkei, amelyek részletesen és pontosan számolnak be a szerző empirikus vizsgálatairól.

Az első fejezetben szereplő cikkek meglehetősen messzire nyúlnak vissza az időben. Nemcsak a rendszerváltozást megelőző szocialista tervgazdaság vállalatainak innovációs, többnyire „reprodukciós” fejlesztési tevékenységeiről kaphatunk körképet, hanem még a második világháborút megelőzően nemzetközivé vált innovatív nagyvállalat, az Egyesült Izzó (a későbbi Tungsram, majd GE Hungary) történetét is megismerhetjük a kutatólaboratórium nagyformátumú vezetőjének, Bay Zoltánnak életpályáján keresztül. Az *Innovációk kompországbán* címmel megjelent cikk kitűnően mutatja be az egyetemi-ipari együttműködések fontosságát, az egykori műegyetemi professzor tevékenységének és az Egyesült Izzó, valamint jogutódai sorsának gazdaságtörténete a kutatás-fejlesztési, valamint az innovációs tevékenység összekapcsolására is kiváló példák. Az *Eltűnt vállalatok, elveszett funkciók* című elemzés arra ad magyarázatot, hogy miért jelent problémát a hazai alapítású és helyi döntési központtal rendelkező multinacionális cégek, valamint az innovatív kis- és középvállalkozások hiánya. Talán még napjainkban is ennek a több évtizedes tapasztalat- és (emlékezet)kiesésnek nyomait érezhetjük, hiszen egy piacot vagy éppen olcsó munkaerőt vásárló külföldi székhelyű multinacionális vállalat más fejlesztési stratégiát valósít meg, mint a helyi gyökerekkel és tulajdonosokkal rendelkező és a nemzetközi gazdasági vérkeringésbe aktívan bekapcsolódó hazai multi. Hasonló problémát jelent az is, ha eltűnik vagy nem képes kellő mértékben fejlődni az újításokra is nyitott kisvállalkozói réteg. A szocializmusban az inkább csak a „megtűrt”, mint támogatott kategóriába sorolható, jellemzően kézműipari tevékenységekre szakosodott vállalkozások kevésbé működtek valós vállalkozásként, inkább csak az önfoglalkoztatás, semmint a kockázatvállaló fejlesztések színterei voltak. A *Gazdasági érzékenység a műszaki fejlesztésben* a kutatás-fejlesztés és innováció hatékonyságának kérdéskörét járja körbe a szocialista gazdaságban, a mai fülnek meglehetősen ismeretlenül csengő irányítószervek „áldásos” tevékenységének, például a kutatási partnerek kijelölésének bemutatásával, és a vállalati érdekelttségi rendszer hiányának érzékeltetésével. A mai napig aktuális mondanivalója a cikknek, hogy a döntések sebessége és a rugalmas alkalmazkodás milyen nagy mértékben képes befolyásolni a hatékonyságot. A mérés tárgyköréhez kapcsolódik a fejezet negyedik, a *K+F-re épülő hazai innovációs folyamat tartalmi és mérési problémái* című tanulmánya, amely jól tükrözi a szerző úttörő tevékenységét – többek között OECD-szakértőkkel kialakított kapcsolatainak köszönhetően – a kutatás-fejlesztési és innovációs tevékenység számbavételének területén. Érdekes lenne összevetni a gép- és vegyiparhoz tartozó vállalkozások 1990-es kérdőíves megkérdezése során kapott eredményeit a jelenlegi folyamatokkal, mert az elmúlt 20-25 év minden erőfeszítése ellenére napjainkban sem tekinthetők túlzottan hangsúlyosnak a diffúziós folyamatok, illetve a magyar tudomány eredményei továbbra is csak kismértékben hasznosulnak az üzleti

szektorban. Ugyanis a politika csak az olyan mechanizmusok működtetését támogatja, amely a vállalatokat a számukra új termékek fejlesztésére vagy másutt már kifejlesztett termékek és berendezések újrafelfedezésére ösztönzi. Valós innovációról csak akkor beszélhetünk, ha azok nemzetközi szintű újdonságot jelentenek és a (globális) piacon sikeresen megállják a helyüket.

Az *innováció állapotával* kapcsolatos vizsgálatok állnak a második fejezet fókuszában. Elsőként az 1990-es évek elején lezajlott privatizációs folyamatok innovációra gyakorolt hatását vizsgálja a szerző, és felteszi a költői kérdést, vajon milyen mértékben törekednek majd valós vállalkozói magatartásra és innovációra az új gazdasági szereplők? Majd az OECD-módszertan (Oslo-kézikönyv) alkalmazásával készült újabb innovációs helyzetképben bepillantást nyerhetünk az innováció céljába, az információk lehetséges forrásaiba, finanszírozási eszközeibe, valamint akadályozó tényezőibe. A fejezetben helyet kapott harmadik cikk a szolgáltatási szektor innovációs tevékenységének mérésére vonatkozó kísérletről számol be, amely szintén OECD-szakértőkkel való együttműködéssel készült. Jól ragadja meg a szerző az innovációs vizsgálatok célját a tanulságok levonása során: az ilyen típusú kutatásoknak „akkor van igazán jelentősége, ha az eredményeket a különböző döntés-előkészítési, elemzési folyamatokban hasznosítani lehet.” Máig érvényes ez a megállapítás, hiszen a nemzetközi tapasztalatok alapján akkor lehet eredményes az innovációpolitika, ha az a szereplők monitorozására és különböző innovációs felvételekre támaszkodik. Az *innovációs aktivitás vizsgálata ökonometriai módszerekkel* című tanulmány dél-dunántúli vállalkozások mintáján bizonyította az export és a technológiai innováció közötti pozitív összefüggést. Figyelemfelkeltő, hogy a 2000-ben készült felmérésben szereplő cégek között milyen kis arányú az innovációs, valamint K+F-együttműködés, ami a fejlesztési szinergiák és az innovációk terjedése szempontjából is hátrányos. Az elmúlt évtizedben vélhetően javultak az együttműködésekre vonatkozó mutatószámok, mivel az EU-s és a hazai forrásokból megvalósult innovációs programok kifejezetten nagy hangsúlyt fektettek a kutatás-fejlesztés-innováció tartalmú együttműködések támogatására.

A *kicsik K+F és innovációs tevékenységét* fókuszba állító harmadik fejezet a kisvállalkozásokra koncentrál. A kisvállalkozások nemzetköziesedésének és az innováció összefüggésének vizsgálata során megállapítható egyrészt, hogy a tudásigényes ágazatokhoz tartozó vállalkozások körében nagyobb a kreatív és a másokkal együttműködve fejlesztő vállalkozások aránya, mint az országos minta átlagában. Másrészt, a nyitott innovációs modellt követő cégek között gyakoribbak a határokon átnyúló tevékenységek, a külföldi partnerekkel való közös fejlesztések megvalósítása, valamint az exporttevékenység is. Jelenleg is megfontolandó kutatási kérdéseket vet fel a két tanulmány: Mennyire hatékonyak a támogató és innovációközvetítő szervezetek? Hogyan javul a közpénzt elnyert mikro-, kis- és középvállalkozások innovativitása és versenyképessége?

A negyedik fejezetben helyet kapott *külföldi tőkebefektetések hatáselemzése* pozitív kicsengésű. Az 1990-es évek közepének statisztikai adatai alapján a szer-

zõ arra a következtetésre jutott, hogy a nemzetközi vállalatok elősegítik a hazai kutatási-fejlesztési eredmények hasznosítását. Sõt, a segítségükkel az innovációs modellváltás is megvalósulóban van, mivel egyre inkább előretör az innováció visszacsatolós hurokmodelljének („feedback loop”) az alkalmazása. A nemzetközi tudástranszfer másik lehetősége a menedzseri és szervezési tudás beáramlása, e folyamat elemzését a szerző rendkívül gondosan végezte el nemzetközi projektek során kidolgozott módszertan segítségével. A kutatás egyik legnagyobb kihívását a „jelentős képességekkel rendelkező külföldi munkaerőt alkalmazó vállalatok” azonosítása jelentette, amit sikeresen megoldva a szerző megállapította, hogy a külföldi tőkebefektetések korai szakaszára jellemző egyszeri tudásátadás rendkívül fontos volt a működés hatékonyságának javításához, illetve az újabb befektetésekhez. A vállalatfejlődés későbbi szakaszában újabb külföldi szakértők és fejlesztők érkeztek a magyarországi külföldi vállalatokhoz, akikkel immár a technológiai fejlesztést és az innovációkat menedzselő tudás is beáramlott az országba. Ez vélhetően napjainkban egyre intenzívebben zajlik.

Az innovációs rendszer metszetei közül talán az egyik legfontosabb dimenziót az *ipari-egyetemi együttműködések* jelentik. Ennek elemzését tartalmazó ötödik fejezettel zárul a kötet, amelyben a hazai egyetemek finanszírozásának kulcskérdéseivel foglalkozik a szerző. A *Kutatóegyetem a finanszírozás tükrében* címet viselő tanulmány fókuszában a felsőoktatási K+F-tevékenység mérési problémái állnak. Az elemzés alapját az 1990-es években bevezetett K+F-teljesítménymutatók adatbázisa jelentette, amely jó áttekintést adott a források megoszlásáról. A másfél évtizeddel ezelőtti kutatás eredményéhez hasonlítva jelenleg sajnos nem nőtt számottevően a felsőoktatás vállalati szférából származó bevétele, annak ellenére, hogy ez minden kormányzatnak fontos törekvése volt. Csak bízni lehet abban, hogy a felsőoktatás vezetői meghallják a szerző immár évtizedes javaslatát, miszerint „a kutatások finanszírozási forrásainak és eredményének a mérése, a megfelelő információs rendszerek kialakítása is sürgető feladat”. Hasonlóan nagyhatású cikk *Az egyetemek és a vállalkozások kapcsolata az átmenet idején*, a Research Policy című folyóiratban angolul is megjelent és sokat idézett tanulmány, amely szisztematikusan elemzi a felsőoktatási intézmények és partnerei közötti lehetséges interakciókat és azok jellemzőit. E tipizálás mellett a különböző állami támogatási programok elemzése jelenti a cikk másik újdonságát.

Összegzésképpen megállapítható, hogy a kötetben megjelenő innovációs metszetek fontos üzeneteket hordoznak napjainkban is. Nemcsak a téma iránt érdeklődő doktoranduszok vagy innovációkutatók, hanem a gazdaságpolitikai és a hazai innovációtámogató intézményrendszer alakítói számára is sok tanulsággal szolgálhatnak a gyűjteményes kötet cikkei. Ugyanis nem szabad elfeledkezni arról a menedzsment-alapigazságról, hogy csak azt lehet menedzselni, amit mérni is lehet! A szerző sem mulasztja el egyetlen cikkében sem felhívni erre a figyelmet, szinte mindegyik tanulmány végkövetkeztetései között szerepel a statisztikai vagy empirikus adatok további elemzését és összefüggések keresését szolgáló javaslat a megalapozott szakpolitika és támogatási programok

kidolgozásához. A Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal keretein belül működő monitoring (observatory) rendszer potenciálisan hozzá tudna járulni az innovációpolitikai intézkedések finomhangolásához, amelyre az egyre növekvő nemzetközi verseny és „agyelszívás” miatt talán ma még nagyobb szükség lenne, mint az elmúlt 30 évben.

Végül a recenzió szerzője egy szokatlan fordulattal él: jó lenne, ha összefognánk, Kedves Olvasók, és létrehoznánk az innovációkutatások hazai hálózatát, egy virtuális kutatóműhelyt!